

Mojca Šorn*

Izgradnja sistema socialnega skrbstva v Ljubljani po prvi svetovni vojni s poudarkom na delu socialnopolitičnega odseka in socialnopolitičnega urada**

IZVLEČEK

Prispevek, ki temelji na gradivu Zgodovinskega arhiva Ljubljana, obravnava sistem socialnega skrbstva v slovenski prestolnici v obdobju med svetovnima vojnama. Predstavi njegovo vzpostavitev in široko paleto načrtov ter aktivnosti mestnih struktur, hkrati pa pozornost nameni periodam stagnacije ter njihovim posledicam. Razvidno je, da te pod vtisom miselnosti in odnosa do socialno ogroženih oseb po prevratu konstantnega dela in napredka ljubljanskih mestnih uradov na polju socialnega skrbstva med letoma 1918 in 1941, še posebej po letu 1923, ko je bila vzpostavljena mreža urejenega poslovanja, niso mogle zaustaviti.

Ključne besede: Ljubljana, 1918–1941, socialno skrbstvo, socialnopolitični odsek, socialnopolitični urad

* Dr., znanstvena sodelavka, Inštitut za novejšo zgodovino, Privoz 11, SI-1000 Ljubljana; mojca.sorn@inz.si

** Članek je nastal v okviru infrastrukturnega programa IO-0013 Raziskovalna infrastruktura Slovenskega zgodovinopisja, ki ga sofinancira Javna agencija za raziskovalno in inovativno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

ABSTRACT

DEVELOPING THE SOCIAL WELFARE SYSTEM IN LJUBLJANA AFTER WORLD WAR I, WITH AN EMPHASIS ON THE WORK OF THE SOCIAL POLICY SECTION AND SOCIAL POLICY OFFICE

Based on the materials from the Historical Archives Ljubljana, the following contribution analyses the social welfare system in the Slovenian capital of Ljubljana in the interwar period. It outlines its establishment and the broad range of plans and activities of the city's administrative structures while focusing on the periods of stagnation and their consequences. It is evident that the city's administrative structures were unable to prevent the latter due to the mentality and attitude towards the socially disadvantaged after the disruption of the constant work and progress that the Ljubljana city offices had achieved in social welfare between 1918 and 1941, especially after 1923, when a network of regular activities had been established.

Keywords: Ljubljana, 1918–1941, social welfare, social policy section, social policy office

Uvod

Nezadostno socialno skrbstvo pred letom 1914, velika vojna in razmere po njej so pripeljali do zaostrenega socialnega položaja.¹ Nova država se je na to polje vključevala z ministrstvom za socialno politiko, ki je bilo leta 1931 priključeno ministrstvu za narodno zdravje, in inšpekcijami dela, ki so bile na sedežih vseh banovin, njihovo delovanje pa je bilo urejeno z Zakonom o inšpekciji dela iz leta 1921.² V Sloveniji se je socialna politika najprej obravnavala v sklopu samostojnega oddelka oziroma poverjeništvu za socialno skrbstvo, po letu 1924 pa oddelka za socialno politiko.³ Toda glavno breme socialnega skrbstva so konec koncev nosile občine,⁴ ki naj bi bile »vsak čas na razpolago, kadarkoli je odstranjevati ali vsaj ublaževati težave, ki ogrožajo življenjske pogoje posameznih stanov, družin in poedincev. Občina naj bi bila večna mati, ki bdi nad svojim sinom – občanom

1 Razmere v socialnem skrbstvu po prvi svetovni vojni je avtorica v krajši obliki predstavila v začetku leta 2023. – Gl. Mojca Šorn, »Socialno skrbstvo v Ljubljani med prvo svetovno vojno in v desetletju po njej,« *Kronika* 71, št. 1 (2023): 161–72.

2 Filip Uratnik, »Naše delavstvo in naša delavska zakonodaja,« v: *Spominski zbornik Slovenije* (Ljubljana: Jubilej, 1939), 519. Primož Pantar, *Zgodovina boja z revščino na Slovenskem: diplomsko delo* (Ljubljana, 1996), 23.

3 Sonja Anžič, »Zgodovina socialne politike v osrednjem slovenskem prostoru do druge svetovne vojne,« v: *Zgodovina socialne politike, socialnega dela in izobraževanja za socialno delo v Sloveniji. Zbornik povzetkov* (Ljubljana: Fakulteta za socialno delo, 2005), 11.

4 France Kresal, »Socialna politika in stanovanjska zaščita po prvi svetovni vojni,« v: *Zgodovina socialnega dela v Sloveniji. Med družbenimi gibanji in političnimi sistemi* (Ljubljana: Fakulteta za socialno delo, 2006), 55. Gl. tudi Marko Natlačen, »Oblastne samouprave v Sloveniji,« v: *Slovenci v desetletju 1918–1928. Zbornik razprav iz kulture, gospodarstva in politične zgodovine*, ur. Josip Mal (Ljubljana: Leonova družba, 1928), 343.

od rojstva do smrti. Najbližja in najradodarnейša naj mu bo takrat, kadar je v stiski, brez sredstev, trajno ali začasno nesposoben od lastne moči in dela.«⁵ Vpogled v miselnost in odnos do socialno ogroženih oseb po prevratu dodatno odstre naslednji citat:

»V prejšnjih časih se je poznalo samo podpiranje ubožcev, oprto na naziranje, da se nahaja neke gospod, ki deli podpore, neke pa revež, ki prejema miloščino. Danes je premagano stališče miloščinstva, katero nam je samo še v spominu na one čase, ko kultura še ni razumela, da ima vsak človek napram javnosti absolutno zakonito pravico prejemati iz javnih blagajn sredstva, če sam ne more več delati in mu življenje ni dalo možnosti, da ima vsaj najnujnejše za prežijvanje. Socijalno skrbstvo ni osebno dobrodelstvo. Vse se vrši po splošnih principih socijalne miselnosti. Nikjer ni gospode in nikjer ni hlapcev. Javnih sredstev ne priznavamo invalidom dela, starcem in brezposelnim za to, ker so reveži, ampak za to, ker so dali delovne moči družbi in je družba dolžna skrbeti za vsakega svojega člana, če ostane na svoji življenjski poti in ne more naprej. Prejemati sredstva iz javnih blagajn ni poniževalno ali sramotno, ampak pravica, častivredna prav tako, kot vsaka druga.«⁶

Načrti in aktivnosti v obdobju med svetovnima vojnama

Z zaostrenim socialnim položajem se je soočila tudi slovenska prestolnica, ki je po končani vojni štela več kakor 50.000 prebivalcev.⁷ Ljubljanski magistrat do županovanja Ljudevita Periča, ki je leta 1921 nasledil Ivana Tavčarja, ni poznal sistemsko urejenega poslovanja v zvezi s socialno politiko. Socialne zadeve – od skrbi za brezposelne, posredovanja dela, stanovanjske politike, bolniškega, nezgodnega, socialnega⁸ in starostnega zavarovanja, zaščite delavcev do skrbi za otroke in mladino – so bile razdeljene med različne uradnike.⁹ Leta 1923 pa sta socialnopolitične naloge ljubljanske občine začela

5 SI ZAL LJU/0488, Cod. III, t. e. 124, a. e. 90, Zapisnik 3. redne/proračunske/javne seje občinske uprave ljubljanske, 19. 4. 1933.

6 O socialni politiki in socialni oskrbi po prvi svetovni vojni gl. Karel Loschitzky, »Bolniška strežnica,« *Slovenec*, 23. 2. 1919, 7. O razmerah po prvi svetovni vojni na Slovenskem, brezposelnosti, stanovanjski krizi, bolniškem, nezgodnem, starostnem zavarovanju itd. gl. France Kresal, *Zgodovina socialne in gospodarske politike v Sloveniji* (Ljubljana: Cankarjeva založba, 1998). Filip Uratnik, »Socialno skrbstvo in socialna zakonodaja,« v: *Slovenci v desetletju*, 461–83.

7 Karel Petrič, »Higiena mesta Ljubljane,« *Kronika mestne občine Ljubljanske* 1, št. 2 (1934): 128–32. Andrej Studen, »Modernizacija načina življenja,« v: *Slovenska novejša zgodovina. Od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije (1848–1992)*, ur. Jasna Fischer et al. (Ljubljana: Mladinska knjiga in Inštitut za novejšo zgodovino, 2005), 495, navaja, da je leta 1914 v Ljubljani živel 46.626 oseb. *Spezialortsrepertorium der Österreichischen Länder. Bearbeitet auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dezember 1910. VI. Krain: Spezialortsrepertorium von Krain* (Wien: Verlag der Deutschösterreichischen Staatsdruckerei, 1919), 1, navaja, da je v Ljubljani živel 46.630 oseb (22.868 moških in 23.762 žensk). V SI ZAL LJU/0489, š. 1871, f. 170, ovoj XI-233/II, št. 308-360, Wochenausweis über Geburten und Sterbefälle, najdemo podatek, da je v začetku leta 1915 v Ljubljani živel 49.695 oseb, 26. 6. 1915 50.376 oseb, 1. 10. 1916 50.716 oseb in 1. 4. 1917 51.057 oseb. Katarina Keber, »O španski bolezni,« *Acta Histriae* 28, št. 1 (2020): 50, zapiše, da je po vojni Ljubljana skupaj s predmestji štela 51.397 prebivalcev. – Gl. tudi SI ZAL LJU/0488, Cod. III, t. e. 119, št. 79, Zapisnik sedme javne seje občinskega sveta, 15. 2. 1921, 23. Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. januarja 1921 (Sarajevo: Državna štamparija, 1932), 292. Lojze Pipp, »Razvoj števila prebivalstva Ljubljane in bivše vojvodine Kranjske,« *Kronika slovenskih mest* 2, št. 1 (1935): 66–72.

8 Več Anton Breclj, »Zgodbe našega zdravstva in javnega skrbstva,« v: *Slovenci v desetletju*, 448.

9 Dunja Dobaja, *Za blagor mater in otrok. Zaščita mater in otrok v letih 1919–1941* (Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2018), 121.

izvajati socialnopolitični odsek in socialnopolitični urad. Socialnopolitični odsek, ki ga je volil ljubljanski občinski svet, je sestavljalo devet članov. Odsek je deloval v skladu s pravilnikom socialnopolitične uprave ljubljanske mestne občine. Pri pomembnih vprašanjih je smel k sodelovanju pritegniti strokovnjake s področja socialnih vprašanj in zastopnike dobrodelnih ter strokovnih organizacij. Odsek je skrbel »zlasti za pomoči potrebno prebivalstvo mesta Ljubljane v kulturnem, gmotnem, socialnem in npravstvenem pogledu«. ¹⁰ Zadolžen je bil za sestavljanje proračuna socialnopolitične uprave, nadzor mestnih dobrodelnih ustanov in upravljanje zadev ubožnih zavodov ter podpor, če te niso bile izrecno v domeni župana oziroma občinskega sveta. Vse posle socialnega skrbstva oziroma sklepe občinskega sveta ter njegovega socialnopolitičnega odseka je izvrševal socialnopolitični urad, ki je bil ustanovljen 11. oktobra 1923. Vodil ga je načelnik, njemu so bili podrejeni referenti vseh oddelkov, vključenih v novoustanovljeni urad. ¹¹

Ubožni oddelek

Ubožni oddelek je bil zadolžen za organizacijo in izvrševanje vseh nalog, ki so vključevale preskrbo finančno slabo stoječih oseb. Po obsegu najzahtevnejše je bilo oskrbovanje starih in bolnih oseb s stalnimi in izrednimi podporami. ¹² Ker se Zakon o zaščiti ubogih, starih in onemoglih iz leta 1922, ¹³ ki je določal, da mora za siromake (izvzemši vojne invalide) ¹⁴ skrbeti občina, kjer siromak prebiva, ni izvrševal, saj ministrstvo za socialno politiko ni izdalo pravilnika, je moral urad delovati v skladu z Zakonom o domovinstvu z dne 3. decembra 1863 ¹⁵ in Zakonom o preskrbi ubogih z dne 28. avgusta 1883, ¹⁶ upoštevati pa je moral tudi drugo ustrezno zakonodajo. Socialna oskrba v Ljubljani je bila regulirana s pravilnikom za podeljevanje podpor mestnim odraslim ubogim. Pravilnik je določal, da je do pomoči upravičen tisti, »kdor ni zmožen s svojimi močmi in sredstvi sebi in svoji rodbini preskrbovati za življenje neizogibno potrebnih stvari in nima nobenega, ki bi bil pri državljanškem pravu ali po drugih zakonih dolžan ga preskrbovati ali

10 SI ZAL LJU/0488, Cod III., t. e. 120, a. e. 80 (1923/24), Zapisnik javne seje občinskega sveta, 16. 10. 1923, Pravilnik socialno-politične uprave mestne občine ljubljanske.

11 Ibidem.

12 Kresal, *Zgodovina socialne in gospodarske politike*, 56. O razvoju institucionalnega varstva starih ljudi gl. Jana Mali, *Od hiralnic do domov za stare ljudi* (Ljubljana: Fakulteta za socialno delo, 2008), 9–31.

13 *Uradni list pokrajinske uprave za Slovenijo*, 21. 7. 1922, št. 77, Zakon o zaščiti ubogih starih in onemoglih. Zakon, ki je imel šest členov, je v 3. členu določal, da če občine (in »ostale višje samoupravne edinice«) za svoje uboge ne bi mogle skrbeti, »jih prevzema ministrstvo za socialno politiko v breme svojega proračuna«.

14 O invalidskem vprašanju gl. Breclj, »Zgodbe našega zdravstva in javnega skrbstva«, 437–61. Gl. tudi *Uradni list deželne vlade za Slovenijo*, 4. 5. 1921, št. 47, Uredba o začasnih pomoči invalidom in rodbinam padlih vojakov. *Uradni list pokrajinske uprave za Slovenijo*, 14. 2. 1922, št. 14, Zakon o začasnih pomoči invalidom in rodbinam padlih, umrlih in pogrešanih vojakov kakor tudi nekaterih civilnih vojniških žrtev.

15 Domovinski zakon je določal parametre ubožne oskrbe ter občinam nalagal dolžnost oskrbovanja ubogih. – Gl. *Reichs-Gesetz-Blatt für Kaiserthum Oesterreich*, št. 105, 1863, 368–76. Podrobneje o zakonu gl. Sonja Anžič, *Skrb za uboge v deželi Kranjski. Socialna politika na Kranjskem od srede 18. stoletja do leta 1918* (Ljubljana: Zgodovinski arhiv Ljubljana, 2002), 34–36.

16 Zakon je predpisal ukinitve župnijskih ubožnih zavodov in predajo njihovega premoženja občinam. V 48 členih je opredelil, kako naj bi občine skrbele za reveže. – Za več o tem gl. Anžič, *Skrb za uboge v deželi Kranjski*, 36–43. Gl. tudi Sonja Anžič, *Socialna politika na Kranjskem od srede 18. stoletja do 1918: magistrsko delo* (Spodnja Besnica, 2000).

podpirati«. ¹⁷ Ljubljanska občina je torej morala skrbeti za stare, bolne, onemogle osebe, ki so bile nezmožne za delo in se niso mogle oskrbovati doma. ¹⁸

Do stalne podpore so bili upravičeni socialno ogroženi, ki so bili starejši od 60 let, v primeru nezmožnosti do preživljanja pa tudi bolni in invalidni. Stalne podpore so se realizirale s preskrbo po zavodih in s t. i. prosto zunanjo preskrbo. Največ stalnih podpirancev je bilo v mestnem zavetišču na Japljevi ulici (danes del infekcijske klinike), zgrajenem konec leta 1901. Zavetišče je bilo namenjeno ženskam in moškim vseh stanov, v njem je bivalo več kot 250 oseb. Mlajši in zdravi oskrbovanci so pomagali pri hišnem in poljskem delu, »šibkejši pa polegajo po travi ali posedajo okrog hiše. Bolehne ženske se večinoma bavijo s šivanjem in molitvami, moški s kajenjem in igrami. Tako jim mineva dan v mislih na lepo, brezskrbno mladost. Za bodočnost jih ni strah!« ¹⁹ Za oskrbovance so poleg zdravnika, ki je zavetišče obiskal dvakrat na teden, skrbele sestre reda sv. Križa. Ustanova je zaposlovala tudi nekaj služkinj, hlapca in hišnika, saj je imela svoj vrt, pekarno in pralnico, razvito je imela tudi perutninarstvo in prašičerejo. ²⁰

Zavetišče je bilo prenapolnjeno že od konca vojne, zato je občina mnogim našla namestitev v hiralnici sv. Jožefa (na Vidovdanski), Jožefišču (na Šlajmerjevi) in v zavetišču sv. Vincencija v Mengšu. Kljub temu, da se v zapisnikih socialnopolitičnega odseka leto za letom izraža potreba po razširitvi zavoda oziroma po gradnji novega, ²¹ je mestna občina s konkretnimi načrti začela leta 1938 – realizacijo projekta Dom onemoglih na Bokalcih pa je prehitela okupacija. Arhitekt Ivo Spinčič je na seji socialnopolitičnega urada 11. januarja 1939 v zvezi z načrti podal sledeče poročilo: »Starostni dom – dom stark in starčkov naj ne bo kasarna, temveč bodi vedro zavetišče onemoglim za mirno preživljanje zadnjih dni njihovega življenja. Da bi ta dom ne bil dolgotrajen radi svojih stanovalcev, ki bi le posedali po sobah, hodnikih ali po sprehajališčih, naj bi bila oskrbovancem tega doma na razpolago mirna zaposlitev. Oskrbovanci naj bi opravljali delo v šivalnici, likalnici, gojili naj bi male vrtičke, zaposleni naj bi bili v knjižnici, vezali naj bi knjige, pletli koše, grabili seno, cepili drva.« ²² Tehnični kader je razmišljal, ali naj bo zazidava kompleksna – ali naj se v objektu kot celoti predvidi vse potrebno, ali naj bo zazidava v obliki naselja, v obliki vasi. Odločili so se za mešani sistem, objekt naj bi bil zgrajen tako, da bi ga bilo mogoče poljubno širiti; sprva naj bi omogočil nastanitev za 500 oseb, v prihodnosti pa po potrebi še za 500. Načrtovali so spalnice z eno in tudi dvema posteljama, »da bodo mogli zakonci svoja stara leta preživeti skupaj in da bodo mogli stanovati občutljivejši oskrbovanci tudi posamič«. ²³ Skupne spalnice naj

17 SI ZAL LJU/0488, Cod III., t. e. 120, a. e. 80 / 1923/24, Pravilnik za podeljevanje podpor mestnim odraslim ubogim.

18 *Socialno zdravstvo avtonomnega mesta Ljubljane v letu 1930* (Ljubljana: Mestno načelstvo, 1931), 32.

19 L. Hočevar-Meglič, »Mestno zavetišče za onemogle na Japljevi cesti v Ljubljani,« *Kronika slovenskih mest* 2, št. 3 (1935): 241.

20 SI ZAL LJU/0488, Cod. III., t. e. 121, a. e. 83, Zapisniki javnih sej občinskega sveta ljubljanskega v letu 1927 in 1928, Nadaljevanje zapisnika VIII. redne javne seje občinskega sveta ljubljanskega, 20. 11. 1928, 675. *Socialno zdravstvo*, 3–35.

21 SI ZAL LJU/0488, Cod. VIII., t. e. 150, a. e. 10, Zapisnik seje socialno političnega odseka, 30. 12. 1930. SI ZAL LJU/0488, Cod. VIII., t. e. 150, a. e. 110, Zapisniki sej soc.-pol. odseka od 1928 do 1933, Zapisnik seje socialno političnega odseka, 30. 12. 1930.

22 SI ZAL LJU/0503, t. e. 88-101, a. e. 101, Zapisnik o II. anketi, ki se je vršila v sredo 11. 1. 1939.

23 Ibid.

ne bi imele več kakor šest postelj. Že od začetka so vse skupne prostore načrtovali za 1000 oseb. Pri načrtih niso pozabili na dovolj veliko kurilnico, teraso, kapelo, na čajne kuhinje, bolniške sobe, v katerih naj bi bilo prostora za deset odstotkov oskrbovancev, kanalizacijo, vodovod, dvigalo, razmišljali so celo o kino dvorani. Pokopališča ob novem domu niso želeli načrtovati, »iz načrta zgradbe naj izpade vse, kar bi ustvarjalo turobno sliko in naj cela zgradba nosi mladostno, poživljajoče lice«. V zgradbi sami naj bi se na primernem kraju uredila samo mrliška soba.²⁴

V sklopu stalnih podpor je pri izvajanju drugega modela, odprtega/zunanjega sistema skrbstva, mestnemu socialnopolitičnemu uradu pomagalo 22 okrajnih načelnikov. Vsak od njih je imel odkazan svoj okoliš, ki je bil relativno majhen, da je lahko dodobra spoznal vse pomoči potrebne osebe (teh je bilo denimo leta 1930 več kot 800) in jih pritegnil v evidenco svoje oskrbe.²⁵ Prosta zunanja preskrba oziroma način odprtega skrbstva je temeljil na sistemu podpor v blagu (hrani, kurivu, obleki in obutvi) ali denarju. Oskrbovancem je med boleznijo pripadala nega, zdravljenje so jim omogočili mestni zdravniki, brezplačno so prejeli zdravila in zdravstvene potrebščine. Tukaj bi poudarila sedmi člen pravilnika za podeljevanje podpor mestnim odraslim ubogim, po katerem so osebe, »ki so ubožale po lastni krivdi« (pijanci, delomrzneži), podporo dobivale »le v taki obliki, da je ne morejo izrabljati v svoje lahkomišelnne namene«.²⁶

Kdor je želel pridobiti stalno mesečno ubožno podporo, je moral na mestni magistrat vložiti prošnjo. Ubožni oddelek socialnopolitičnega urada je določil referenta, ki je proučil razmere prosilčevega bivališča, njegove premoženjske, družinske razmere; na podlagi pridobljenih podatkov je izpolnil vprašalno polo in podal mnenje o upravičenosti posameznika do podpore. Zbrani material je referent posredoval mestnemu fizikatu, ki je prosilca pregledal in dokumentacijo, dopolnjeno z zdravniškim spričevalom, vrnil ubožnemu oddelku socialnopolitičnega urada. Na osnovi zbrane dokumentacije je o posameznem primeru na seji socialnopolitičnega odseka poročal njegov načelnik. Referent pa je smel podati tudi lastne iniciativne predloge o vseh pomoči potrebnih, ki so bivali v njegovem okolišu.²⁷

Poleg stalnih rednih podpor je socialnopolitični urad delil tudi izredne podpore; te so bile namenjene osebam, ki so bile zaradi bolezni ali nezgode potrebne nujne pomoči. Prejele so jih kot denar, hrano, obleko in obutev, šolske knjige in potrebščine, kurivo in drugo.

Stanovanjski oddelek

V povojnem socialnem ustroju je bila pomembna vloga dodeljena stanovanjskemu oddelku; skrbel je za prenočišča, zaščito najemnikov, pospeševal organizacijo stavbnih

24 Ibid.

25 *Socialno zdravstvo*, 33, 36.

26 Deseti člen pravilnika je mestni občini nalagal tudi dolžnost pokopavanja »ubogih«, ki so umrli v Ljubljani. Gl. SI ZAL LJU/0488, Cod. III., t. e. 120, a. e. 80 / 1923/24, Pravilnik za podeljevanje podpor mestnim odraslim ubogim.

27 Ibid.

kreditov, vodil stanovanjsko statistiko in stanovanjsko posredovalnico, organiziral je tudi ustanavljanje družinskih vrtičkov.²⁸

Oddelek je veliko naporov vložil v načrtovanje delavskega azila, ki se je začelo leta 1931. Na seji občinske uprave 27. novembra 1931 so razpravljali o vprašanju, kakšna načela naj se uveljavijo za notranjo ureditev stavbe:

»V delavskih središčih imamo dvoje tipov delavskih azilov. So azili, ki so namenjeni predvsem potujočim in nestalno zaposlenemu delavstvu. Spalnice so v velikih dvoranah in vstop v azil ni dovoljen drugače, kot da prenočevalec pasira desinfekcijo in kopelj ter eventualno tudi zdravniški pregled. Prenočevalci dobe nakazilo za prenočevanje, glaseče se za eno do treh noči. Običajno obiskujejo take azile manj kvalificirani delavci, dočim ostaja drugo delavstvo v privatnih prenočiščih. Mnenja smo, da takega azila ne potrebujemo v prvi vrsti v Ljubljani. [...] Za Ljubljano je potrebnejši azil, ki bi odgovarjal takozvanemu delavskemu hotelu. V takem azilu bi prenočevali predvsem obrtniški in tovarniški delavci oziroma tudi oni nekvalificirani delavci, katerim glede snage ni prigovarjati. Prav takih delavcev in delavk, ki so brez primernih prenočevališč, je pa v Ljubljani zelo mnogo.«²⁹

Po prvih pogovorih so se strinjali, da bi bilo v azilu na razpolago okrog 167 postelj, razdeljenih večinoma v malih sobicah. V najemnino bi bila všteta odškodnina za centralno kurjavo, razsvetljavo, čiščenje in pranje posteljnega perila. Moški del bi bil popolnoma ločen od ženskega, z vhodi z različnih cest. Mestni arhitekt Vladimir Mušič je v sklopu zgradbe načrtoval javno kuhinjo, namenjeno predvsem težaškim delavcem in drugim z nižjimi dohodki ter tistim, ki so prejeli občinsko podporo. Delavski dom so otvorili leta 1932, na razpolago je nudil 73 sob z eno posteljo, dvajset sob z dvema do sedmimi posteljami in eno sobo s štirinajstimi posteljami. Poleg tega je bila na razpolago za potujoče delavce še skupna spalnica z 32 posteljami. Vse so bile nemudoma oddane stalnim najemnikom, le postelje v skupni spalnici so se oddajale dnevnim gostom. Javna kuhinja je dnevno prehranjevala do 400 oseb.³⁰

Vse od konca vojne je v prestolnici notorično primanjkovalo stanovanj,³¹ za časa županovanja dr. Jure Adlešiča v drugi polovici tridesetih let 20. stoletja denimo najmanj 250, predvsem za delavce in osebe, ki so živele v nezdravem okolju – barakah in drugih neprimernih bivališčih. Mestna občina je začeto delo na polju stanovanjske politike po odprtju delavskega doma nadaljevala z gradnjo delavskih kolonij. Prva

28 SI ZAL LJU/0488, Cod. III, t. e. 120, a. e. 80 (1923/24), Zapisnik javne seje občinskega sveta, 16. 10. 1923, Pravilnik socialno-politične uprave mestne občine ljubljanske. Več o tem gl. Kresal, *Zgodovina socialne in gospodarske politike*. O stanovanjskem vprašanju gl. Studen, »Modernizacija načina življenja«, 498.

29 SI ZAL LJU/0488, Cod. III, §. 123, a. e. 88, Javne občinske seje 1931, Zapisnik 8. redne javne seje občinske uprave ljubljanske, 27. 11. 1931.

30 SI ZAL LJU/0488, Cod. III, t. e. 124, a. e. 91, Zapisnik 2. redne javne seje občinske uprave ljubljanske, 14. 3. 1934.

31 O stanovanjski politiki in stanovanjskem vprašanju v letih po prvi svetovni vojni gl. *Slovenci v desetletju*, 452 sl. Kresal, *Zgodovina socialne in gospodarske politike*. Kresal, »Socialna politika in stanovanjska zaščita po prvi svetovni vojni.« Andrej Studen, »Delavec njegov še stanovanja nima, lastnega že tako ni misliti! Reševanje stanovanjskega vprašanja delavstva v Ljubljani in Mariboru od druge polovice 19. st. do začetka druge svetovne vojne,« v: *Zgodovina socialnega dela v Sloveniji*, 143–51. Veliko objav najdemo tudi v dnevnem časopisju, mdr. gl. *Slovenec*, 16. 3. 1919, 5, 6, »Stanovanjsko vprašanje.« *Slovenec*, 18. 4. 1919, 1, »Stanovanjska politika.« *Slovenec*, 9. 4. 1920, 1, »Stanovanja.« *Slovenski narod*, 31. 7. 1920, 1, »K stanovanjskemu vprašanju.« O aktualnosti oziroma akutnosti stanovanjske politike po končani prvi svetovni vojni tudi Ajda Bračič in Bogo Zupančič, »Iščem stanovanje... 1918–1941,« v: *Iščem stanovanje ... Sto let organizirane stanovanjske gradnje* (Ljubljana: Muzej za arhitekturo in oblikovanje, 2022), 21–31.

delavska stanovanjska kolonija je tako zrasla za Bežigradom, sledilo ji je naselje dvojčkov v Mestnem logu. Mestni socialni urad je pomagal tudi posameznikom in družinam, ki so živeli na robu bede na Ljubljanskem gradu (83 gospodinjev, 364 oseb), ob Cesti dveh cesarjev oziroma Sibiriji (91 gospodinjev, 383 oseb), ob dolenski železnici oziroma Galjevici³² (160 gospodinjev, 635 oseb), za bežigrajsko šolo v t. i. Gramozni jami (50 gospodinjev, 176 oseb), ob Cesti na Brdo (14 gospodinjev, 82 oseb), ob Černetovi ulici v Malem domu in Skupnem domu (dvanajst barak, 59 družin in 208 oseb), ob Ižanski cesti na Livadi (dve baraki, 29 družin in 135 oseb) in v bližini klavnice na Poljanah (štiri barake, 19 družin in 63 oseb).³³ Bivanjske razmere so bile v teh naseljih slabe, saj so bila skoraj vsa bivališča brez priključkov na vodovod, kanalizacijo in elektriko.³⁴

Delavski oddelek

Delavski oddelek je vodil delavsko skrbstvo v ožjem smislu besede.³⁵ Ukvarjal se je z vajeniško zaščito, raznimi vprašanji, povezanimi z zaščito dela, dodeljevanjem rednih in izrednih podpor za brezposelne in podobnim. Vprašanje brezposelnosti je bilo v Ljubljani vedno zelo aktualno, še posebej v zimskih mesecih. Takrat se je po pomoč na občino obračalo veliko oseb, nekaj sto vsak mesec,³⁶ med veliko gospodarsko krizo³⁷ veliko več, tudi okrog 1.500, pri tem pa je podpore prejemale okrog 300, med gospodarsko krizo 2.000 oseb. Poleg denarnih podpor je urad delil tudi podpore v naravi, predvsem hrano, obleko in obutev. Ta način podpiranja je bil po mnenju mestne občine še najučinkovitejši, zlorabe naj bi bile skoraj izključene. »Zgodi se sicer, da kdo ponošene čevlje proda, vendar so to zelo redki slučaji.«³⁸ Med krizo je občina v najhujši zimi organizirala brezplačno razdeljevanje čaja in kruha. Brezposelni delavci, ki so bili v Ljubljani v tekočem letu zaposleni najmanj tri mesece, so imeli dostop do javne ogrevalnice, kjer so mnogi tudi prenočevali.³⁹ 9. decembra 1938 je ljubljanska mestna občina odprla vrata nove mestne kuhinje, »prenočevalnice« in »dnevne ogrevalnice« v hiši na Poljanskem nasipu – bivši Cukrarni, kjer je hrano in prenočišče brezplačno prejelo 130 oseb dnevno.⁴⁰

32 Več o tem Mojca Ravnik, *Galjevica* (Ljubljana: Partizanska knjiga, 1981), 31. *Slovenec*, 18. 11. 1944, 3, »Galjevica, otok poveljne dobe.«

33 Adolf Vogelnik, »Stanovanjske razmere v delavskih kolonijah na področju mesta Ljubljane,« *Kronika slovenskih mest* 5, št. 1 (1938): 43–48.

34 Adolf Vogelnik, »Donesek k stanovanjskemu vprašanju Ljubljane,« *Tehnika in gospodarstvo* 5 (1939): 23–33.

35 O socialnem zavarovanju delavcev Kresal, *Zgodovina socialne in gospodarske politike*, 151–200.

36 SI ZAL LJU/0488, Cod. III., t. e. 120, a. e. 80 (1923/24), Zapisnik javne seje občinskega sveta, 16. 10. 1923, Pravilnik socialno-politične uprave mestne občine ljubljanske. Več o tem gl. Kresal, *Zgodovina socialne in gospodarske politike*.

37 Več gl. Žarko Lazarevič, »Velika gospodarska kriza,« v: *Slovenska novejša zgodovina*, 473–84. O brezposelnosti je veliko poročal *Ilustrirani Slovenec*.

38 SI ZAL LJU/0488, Cod. III., t. e. 121, a. e. 84, Zapisnik k redni javni seji občinske uprave ljubljanske, 22. 4. 1929.

39 Ibid.

40 Vogelnik, »Donesek k stanovanjskemu vprašanju Ljubljane,« 23–33.

Prvenstveno pa se je delavski oddelek ukvarjal z organizacijo zaposlitev za brezposelne. Dela so bila dveh vrst:

- javna dela, ki so se izvršila iz mestnih proračunskih postavk in iz prostovoljnih prispevkov mestnega prebivalstva;
- javna dela, ki so se izvršila iz dotacij banovinskega »bednostnega sklada«.

Urad je delo razdeljeval po naslednjem načelu, za katero je menil, da je socialno pravično:

- delavci, ki so sodili pod pristojnost Ljubljane, poročeni in z več otroki;
- delavci, ki so sodili pod pristojnost krajev izven Ljubljane, a so več let bivali v njej, poročeni in z več otroki;
- delavci, ki so sodili pod pristojnost Ljubljane, poročeni in brez otrok;
- delavci, ki so sodili pod pristojnost krajev izven Ljubljane, a so več let bivali v njej, poročeni in brez otrok;
- delavci – samci, ki so sodili pod pristojnost Ljubljane ali krajev izven nje, ki so skrbeli za dela nezmožne starše ali rodbine z mnogimi otroki;
- delavci – samci, ki so sodili pod pristojnost Ljubljane;
- delavci – samci, ki so sodili pod pristojnost krajev izven Ljubljane.⁴¹

Večinoma je nudil javna dela pri regulaciji Ljubljanice, urejanju cest, ulic in poti, parkov in podobno.

Delavski oddelek je bil zadolžen tudi za svetovanje in pomoč pri administrativno pravnih vprašanjih, prošnjah in pritožbah.⁴²

Mladinski oddelek

Novost na področju povojne uprave je bilo mladinsko skrbstvo, ki v Avstriji ni bilo vključeno v javni sektor. Z oskrbo otrok in mladostnikov so se ukvarjale karitativne organizacije, ki so bile deležne podpore države, dežele, občin in/ali zasebnikov. Po vojni, ki je zapustila številne sirote in telesno ter duševno obnemogle otroke, sta se nova država in politika posvetili tudi skrbi za mlade.⁴³ Na tem področju je ljubljanski mestni fizikat, ki se je vključeval v socialno skrbstvo, od občine pričakoval ne le kurativno, temveč tudi preventivno delovanje, saj bo »to skrbstvo [...] očuvalo občino za bodočnost pred velikimi izdatki, ki bi nastali v poznejših letih za pomnoženo socialno zlo, telesno in duševno zanemarjene potomce, nezaščitene dele prebivalstva. Kapital, ki ga naloži občina v mladinsko skrbstvo, skrb za njen duševni in telesni razvoj, to niso

41 SI ZAL LJU/0503, t. e. 45-87, a. e. 50, Pregled dela in izdatkov za leto 1936/37 mestnega socijalno političnega urada – delavski oddelek.

42 SI ZAL LJU/0488, Cod. III, t. e. 121, a. e. 83, Zapisniki javnih sej občinskega sveta ljubljanskega v letu 1927 in 1928, Nadaljevanje zapisnika VIII. redne javne seje občinskega sveta ljubljanskega, 20. 11. 1928, 674. Gl. tudi SI ZAL LJU/0488, Cod. III., t. e. 120, a. e. 80 (1923/24), Zapisnik javne seje občinskega sveta, 16. 10. 1923, Pravilnik socialno-politične uprave mestne občine ljubljanske.

43 Breclj, »Zgodbe našega zdravstva in javnega skrbstva,« 456.

zakopani talenti, marveč se bo obrestoval v delu te mladine v poznejših letih za blagor svojih rodbin in celokupnega naroda.«⁴⁴ Vedno znova so poudarjali, da se mora začeti pri otroku, »zrastle potem ne bo delomržen človek, ampak polnovreden član družbe, ki ne bo svoje občine nadlegoval s prošnjami za podporo. Prav isto je z družinami, kjer vidimo bolezen v hiši, kjer hirajo otroci vsled slabe hrane ali nezdravega stanovanja. Takim družinam mora občina pomagati še predno nastopi katastrofa. Dečja zavetišča, dnevna šolska zavetišča, počitniške kolonije itd., vse to so sredstva, ki preprečujejo največja socialna zla.«⁴⁵ V več zapisih je zaslediti trditev, da so psihično in fizično zdravi otroci prihodnost vsakega naroda in da je »kapital izdan za mladinsko skrbstvo [...] najbolj racionalno in dobičkanosno naložen. On ustvarja dobrine, ko so za človeško družbo neprecenljive vrednosti.«⁴⁶

Mladinski oddelek je organiziral in izvrševal naloge s področja socialne in higienske zaščite otrok ter mladine s poudarkom na postavkah iz Zakona o zaščiti dece in mladine iz leta 1922.⁴⁷ Oddelek je med drugim skrbel za poklicno varuštvo otrok, predvsem najdenčkov, sirot in nezakonskih otrok. Svojih otroških domov občina ni imela, zato je sodelovala z raznimi zavodi: Marijaniščem, Lichtenturnovim zavodom in drugimi, kjer je vzdrževala približno dvajset otrok.

Oddelek je skrbel tudi za oddajo otrok v rejo in dodeljevanje podpor rejnikom. Referentke in referenti oddelka so nadzorovali zdravstveno stanje otrok, socialni položaj njihovih skrbnikov, spremljali so higienske razmere, v katerih so bivali.⁴⁸ Posebej natančni so bili pri nadzoru razmer, v katerih so živeli telesno ali duševno bolni otroci.

V okviru mladinskega oddelka socialnopolitičnega urada so delovala tudi dnevna zavetišča za revno šolsko mladino, obiskovalo jih je okrog 200 šoloobveznih deklic in dečkov iz delavskih in uradniških družin, pri čemer so socialne službe ocenjevale, da je potreba po dnevnikih zavetiščih vsaj še petkrat tolikšna.⁴⁹ Maja 1939 je občina v Cukrarni odprla prehodni otroški dom s popolno oskrbo, tudi s poukom, za 30 mladih beračic in beračkov.⁵⁰

V drugi polovici tridesetih let je bilo veliko skrbi namenjene šolskim menzam, ki jih je občina ustanavljala po ljubljanskih šolah. V šolskem letu 1937/38 so kuhinje svojo dejavnost pričele na štirinajstih mestnih šolah, leta 1939 je občina vzdrževala že devetnajst kuhinj. Prehrane v menzah so bili deležni tudi obrtniški vajenci in študentje.

44 *Socialno zdravstvo*, 29. Gl. tudi Anton Kržišnik, *Socialna politika. Zgodovina socialne politike in socialnih služb v pred-socialističnih družbenih formacijah* (Ljubljana: Šola za socialne delavce v Ljubljani, 1967).

45 SI ZAL LJU/0488, Cod. III, t. e. 121, a. e. 84, Zapisnik k redni javni seji občinske uprave ljubljanske, 22. 4. 1929.

46 SI ZAL LJU/0488, Cod. III, t. e. 121, a. e. 86, Javne občinske seje 1930, Zapisnik 3. redne javne seje občinske uprave ljubljanske, 26. 3. 1930.

47 Gl. tudi Breclj, »Zgodbe našega zdravstva in javnega skrbstva,« 456, 457.

48 SI ZAL LJU/0488, Cod. III, t. e. 121, a. e. 83, Zapisniki javnih sej občinskega sveta ljubljanskega v letu 1927 in 1928, Nadaljevanje zapisnika VIII. redne javne seje občinskega sveta ljubljanskega, 20. 11. 1928, 672.

49 SI ZAL LJU/0488, Cod. III, t. e. 121, a. e. 83, Zapisniki javnih sej občinskega sveta ljubljanskega v letu 1927 in 1928, Nadaljevanje zapisnika VIII. redne javne seje občinskega sveta ljubljanskega, 20. 11. 1928, 670. Gl. tudi SI ZAL LJU/0488, Cod. III, t. e. 121, a. e. 83, Nadaljevanje zapisnika VIII. redne javne seje občinskega sveta ljubljanskega, 20. 11. 1928. Več in podrobneje o namenu in pomenu dnevnih zavetišč ter o pravilniku za dnevne dečje domove iz leta 1925 gl. Marija Primožič, *Varstvo otrok in mladine od 1916.–1945. leta v Ljubljani: diplomska naloga* (Ljubljana, 1992), 9–11, 14.

50 *Pet let dela za Ljubljano* (Ljubljana: Tiskovni referat mestne občine, 1940), 138–41.

Pomemben del mladinskega skrbstva je bila organizacija in izpeljava počitniških kolonij za bolehne otroke iz socialno slabše stoječih družin.⁵¹

Prikaz mladinskega skrbstva zaključujem s podatki, ki nazorno izkažejo njegove aktivnosti v proračunskem letu 1939/40. Rednih podpor v gotovini je bilo deležnih 569 podpirancev, izrednih podpor v gotovini in naravi pa 311, obleko, obutev in božičnico je prejelo 812 otrok ter šolske potrebščine 248. V dnevnem zavetišču sv. Florjan so poskrbeli za 96 otrok, v Spodnji Šiški za 36, za Bežigradom za 48, v Mostah za 56 in v Cukrarni za 34. Šolske kuhinje so z mlekom oskrbovale 832 otrok, v počitniške kolonije je bilo poslanih 361 otrok, mestno zavetišče za onemogle je hrano dajalo 60 študentom. V zavodih so permanentno oskrbovali 153 otrok, 86 otrok pa je bilo v reji. Vajeniško skrbstvo je vzdrževalo 36 vajencev, za katere je bila pristojna Ljubljana.⁵²

Stagnacije in posledice v obdobju med svetovnima vojnama

Realizacijo ciljev, ki si jih je zastavilo socialno skrbstvo v okviru leta 1923 vzpostavljene mreže urejenega poslovanja, je najprej upočasnjevala vsesplošna povojna izčrpanost oziroma slabo finančno stanje občine. Ko je konec dvajsetih let že kazalo na izboljšanje, je svoje terjala velika gospodarska kriza oziroma njene posledice:

»Naval brezposelnih in potrebnih na mestni socialnopolitični urad je ogromen. Sreča je, da se je urad preselil iz magistratnih poslopij v Mestni dom. Še tukaj, kjer so nam na razpolago široki hodniki in stopnišča, kjer ni nobenih drugih strank, vlada taka gneča, da se človek težko prerine skozi. Če bi uradoval socijalno-politični urad še v svojih starih prostorih na rotovžu, bi bilo drugim uradom radi navala prosilcev uradovanje skoraj onemogočeno ali vsaj silno otežkočeno.«⁵³

Leta 1931 je bila organizirana prva t. i. pomožna akcija. Iniciativo zanjo je podal Joža Bohinjec na seji socialnopolitičnega odseka 4. novembra 1931. Predlagal je, da bi se ustanovil skupen odbor vseh ljubljanskih dobrodelnih društev z mestno občino na čelu. Člani bi nabirali darove v denarju in naravi za socialno ogrožene someščane, saj dejstvo, da je Ljubljana med vsemi mesti v državi dajala največ za socialno skrbstvo, enostavno ni bilo dovolj. Na predlog dr. Bohinjca so člani odbora sklenili, da:

1. ljubljanska mestna občina vsako leto izvede dobrodelno akcijo, ki je ali splošna ali specializirana;
2. socialnopolitični urad izdela natančen načrt akcije;
3. je treba organizirati sestanek, na katerega bodo povabljeni zastopniki vseh ljubljanskih dobrodelnih organizacij.⁵⁴

⁵¹ Podrobna obdelava te teme sledi v objavi leta 2024.

⁵² SI ZAL LJU/0503, t. e. 141-180, a. e. 157, Poročilo o mladinskem skrbstvu v proračunskem letu 1939/40.

⁵³ SI ZAL LJU/0488, Cod. III, t. e. 124, a. e. 90, Zapisnik 1. seje občinske uprave ljubljanske, 25. 1. 1933.

⁵⁴ SI ZAL LJU/0488, Cod. VIII, t. e. 150, a. e. 110, Zapisniki sej soc.-pol. odseka od 1928 do 1933, Zapisnik seje socijalno političnega odseka, 4. 11. 1931.

11. novembra se je sestalo več karitativnih organizacij in dobrodelnih društev, ki so kljub aktivnostim mestnih dejavnikov na področju socialne politike ves čas ostali sestavni del mreže socialnega skrbstva: Soča, Javna borza dela, Krajevni odbor Rdečega križa, Vincencijevo društvo, Odbor za sprejemanje in nameščanje beguncev, Klub koroških Slovencev, Oblastni odbor Rdečega križa, društvo Skrb za mladino, Jugoslovanska strokovna zveza, Karitativna zveza, Klub Primork, Kolo jugoslovanskih sester, Narodno strokovna zveza, Zveza delavskih žena in deklet. Župan Dinko Puc je uvodoma predstavil namen srečanja, Joža Bohinjec pa je predlagal ustanovitev permanentnega odbora vseh ljubljanskih dobrodelnih karitativnih društev in organizacij, ki bi posloval vsako leto v zimskem času. Župan je v nekaj točkah povzel vsebino sestanka, med drugim je poudaril, da bi skupno delo pospešilo karitativno delo, hkrati bi se vzpostavila skupna evidenca vseh mestnih podpirancev, posledično pa bi bilo lažje izvajati nadzor nad podporami. Socialnopolitični odsek je bil zadolžen, da poskrbi za nadaljnjo organizacijo pomožne akcije.⁵⁵

Socialnopolitični odsek je tako 17. novembra 1931 sklical naslednjo sejo. Prva točka dnevnega reda je bila sestava odbora pomožne akcije. Mestni fizik dr. Mavricij Rus je predlagal, da odbor sestavljajo župan, trije člani socialnopolitičnega odseka in člani štirih organizacij: Zveze karitativnih društev, Krajevnega odbora Rdečega križa, Kola jugoslovanskih sester in Borze dela. Dva ali tri uradnike socialnopolitičnega urada bi pridružili kot zapisnikarje. Socialnopolitični odsek je v odbor imenoval občinske svetovalce dr. Jožo Bohinjca, dr. Tomaža Klinarja in Antona Likozarja. V drugi točki so se posvetili nabiranju sredstev. Rus je predlagal, da bi mestna občina uvedla svoje nabiralne pole, vidirane od mestnega načelstva, s katerimi bi se nabiralo osebno in po pošti. V časopisju naj bi se izdali pozivi k sodelovanju. Tretja točka je bila namenjena delitvi nabranih podpor. Prisotni so se strinjali, da bodo morali pri razdelitvi podpor biti zelo natančni in previdni, potrebovali bodo točne informacije, evidenco in izmenjavo seznamov.⁵⁶ Na predlog občinskega svetnika Filipa Uratnika naj bi bila prva pomožna akcija poimenovana Pomožna akcija za gladujoče.

Sejo, ki je potekala 27. novembra 1931, so prisotni posvetili vprašanju, na koga bodo naslovili prošnje za darovanje. Strinjali so se, da mora prvo vlogo prejeti ban kot podpornik akcije. Vloge so poslali tudi finančni direkciji, sodišču, Direkciji državnih železnic, Tobačni tovarni, Zvezi industrijcev, Trgovski in obrtni zbornici, Trboveljski premogokopni družbi, Šumskemu uradu za nakup drv in drugim. Načrtovali so obširno reklamo: k dobrodelnosti naj bi Ljubljancane spodbujali cestni transparenti, napisi na tramvajih in podobno. Odprli naj bi posebne sprejemnice z napisi »Tu se sprejemajo darovi za pomožno akcijo«, kjer bi se zbirali darovi. V zaključku zapisnika preberemo, da »bi bilo dobro, da bi mestni tovarni avtomobil vozil od časa do časa po mestu in zbiral te darove«.⁵⁷

55 SI ZAL LJU/0488, Cod. VIII., t. e. 150, a. e. 110, Zapisniki sej soc.-pol. odseka od 1928 do 1933, Zapisnik seje socialnopolitičnega odseka skupno z mestnimi načelniki posameznih okrajev in zastopniki dobrodelnih in karitativnih društev, 11. 11. 1931.

56 SI ZAL LJU/0488, Cod. VIII., t. e. 150, a. e. 110, Zapisniki sej soc.-pol. odseka od 1928 do 1933, Zapisnik seje socialnopolitičnega odseka, 17. 11. 1931.

57 SI ZAL LJU/0488, Cod. VIII., t. e. 150, a. e. 110, Zapisniki sej soc.-pol. odseka od 1928 do 1933, Zapisnik seje Pomožne akcije, 27. 11. 1931.

Odziv je bil relativno dober, v akciji so sodelovali javni uradi, denarni zavodi, zavarovalnice, tovarne, peki, mesarji, gostilničarji, kavarnarji, zdravniki, lekarnarji in drugi. Poleg denarja se je nabralo precej darov v naravi: premog, klobase, krompir, cikorijska blago, čevlji in podobno. To se je sproti razdeljevalo med potrebne prosilce: 200 oseb je prejelo kurivo, 120 živila in več kot 100 oseb obleko in čevlje.

Spomladi 1932 so ugotavljali, da je akcija relativno uspešna. Bohinjec je predlagal, da bi župan ponovno izdal poziv, naj someščani zaradi še vedno trajajoče zime nadalje po svojih močeh prispevajo za osebe brez službe. Menil pa je, da mora socialnopolitični urad zaprositi mestno hranilnico, elektrarno in klavnico, da iz svojih rezervnih fondov prispevajo v fond za podpiranje brezposelnih. Porodila se je celo ideja, da bi se bilo treba obrniti tudi na uprave obeh gledališč in kinematografov ter električne cestne železnice, »da pribijejo za gotovo dobo 5-10% povisek na vstopnice oziroma vozne listke v korist brezposelnim«.⁵⁸

Oktober 1932 so se začele priprave na drugo specializirano pomožno akcijo pod parolo »Delavec za delavca«. Določeno je bilo, da socialnopolitični urad izvede nabiralni dan v začetku decembra. K sodelovanju naj bi povabil plesne učitelje in jim predlagal, da se na vsako vstopnico pribije majhen znesek, ki naj bi šel v korist pomožne akcije, oziroma da od vsakega plesnega večera odstopijo pavšalni znesek. Na veselice in druge zabavne večere pa naj bi določili enotno takso. Socialnopolitični urad naj bi nadalje po strokovni zvezi k sodelovanju pozval mestno uradništvo, da prispevajo, kot leto pred tem, en do dva odstotka enkratnih mesečnih dohodkov. Pooblaščen je bil, da se dogovori, da bi se na stanarino uvedel en odstotek pribitka, namenjen pomožni akciji, dodeljena pa mu je bila tudi naloga, da kontaktira elektrarno in plinarno, ki naj bi zvišali račune za en dinar. Stopiti je moral v stik z vodstvi kinematografov, gledališč ter cestne železnice in jih prositi, naj sodelujejo v pomožni akciji z odstotkom od prodanih kart.⁵⁹

Iz gradiva je razvidno, da druga »Pomožna akcija« ni postala osrednja organizacija vseh ljubljanskih karitativnih društev – obstajal je sicer skupni odbor, drugače pa je vsako društvo akcijo izvajalo v svojem delokrogu in s svojimi razpoložljivimi sredstvi.⁶⁰ Tako je bilo tudi v prihodnosti, a je bila kljub temu tudi večina naslednjih pomožnih akcij, ki so se po koncu gospodarske krize nadaljevale – v letih pred in med drugo vojno pod imenom »Zimska pomoč« –, relativno uspešnih.

*

Ko so se posledice gospodarske krize začele umirjati, so Ljubljano zamajale negativne posledice inkorporacije nekaterih (delov) sosednjih občin septembra 1935.⁶¹ S

58 SI ZAL LJU/0488, Cod. VIII., t. e. 150, a. e. 110, Zapisniki sej soc.-pol. odseka od 1928 do 1933, Zapisnik seje socialno političnega odseka, 14. 3. 1932.

59 SI ZAL LJU/0488, Cod. VIII., t. e. 150, a. e. 110, Zapisniki sej soc.-pol. odseka od 1928 do 1933, Zapisnik seje socialno političnega odseka, 11. 10. 1932.

60 SI ZAL LJU/0488, Cod. VIII., t. e. 150, a. e. 10, Zapisnik seje socialno političnega odseka, 11. 10. 1932. SI ZAL LJU/0488, Cod. III, t. e. 123, a. e. 89, Zapisnik 6. redne javne seje občinske uprave ljubljanske, 30. 11. 1932.

61 Mojca Šorn, *Življenje Ljubljancev med drugo svetovno vojno* (Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2007), 17, 18.

priključitvijo se je prestolnica ozemeljsko in številčno okrepila,⁶² hkrati pa je morala poskrbeti še za več socialno ogroženih ljudi, saj so bile »socialne prilike v okoliških občinah dokaj neugodne«. ⁶³ Kljub temu je po Adlešičevemu imenovanju na položaj predsednika ljubljanske mestne občine (decembra 1935) gospodarska kriza počasi že pojenjala, začenjala se je sanacija. To dokazuje podatek, da je leta 1928 proračun socialnega urada znašal 4 milijone 220.000 dinarjev, leta 1938 pa 7 milijonov 135.000 dinarjev. ⁶⁴ V proračunskem letu 1937/38 je Ljubljana, ki je veljala za eno najbolj zadolženih mest v državi, ⁶⁵ za socialno skrbstvo namenila 6,18 odstotka vseh proračunskih sredstev; s tem je bila tudi najbolj socialno mesto v državi, ⁶⁶ vendar so se mestni veljaki zavedali, da kljub temu ne dohajajo nekaterih drugih evropskih mest, ki so socialnemu skrbstvu namenili približno tretjino svojega proračuna. ⁶⁷

Zaključek

Strnemo lahko, da obdobja stagnacije in njenih posledic pod vtisom miselnosti in odnosa do socialno ogroženih oseb po prevratu konstantnih aktivnosti ljubljanskih mestnih uradov na polju socialnega skrbstva med letoma 1918 in 1941, še posebej po letu 1923, ko je bila vzpostavljena mreža urejenega poslovanja, niso mogle zaustaviti. Oblike socialne pomoči so tudi v relativno stabilnem obdobju Adlešičevega županovanja ostale podobne tistim, ki so bile merodajne že za časa njegovih predhodnikov, prav tako so ostale nespremenjene kategorije oseb, ki so pomoč prejemale. Tudi finančna sredstva, potrebna za izvajanje socialne politike, so ves čas ostajala (delno) vezana na redni proračun. Kljub aktivnostim javnih dejavnikov na področju socialne politike po prvi svetovni vojni je sestavni del mreže socialnega skrbstva ostajala (zasebna) dobrodelnost kot dobrodošel in komplementaren partner. Ohranila je svoje področje in ga celo razširila, saj »javna oblast umeva njena stremljenja in jih tudi podpira«. ⁶⁸

62 Ljubljana je po popisu iz leta 1931 štela približno 60.000 prebivalcev, po priključitvi sosednjih občin pa okrog 80.000 prebivalcev. – Več o osnovanju t. i. velike Ljubljane gl. *ibid.*

63 SIZAL LJU/0488, Cod. III, t. e. 125, a. e. 94, Zapisnik 2. redne javne proračunske seje mestnega sveta ljubljanskega, 13. 3. 1937.

64 *Slovenec*, 30. 9. 1938, 5, »Brezposelni, berači in otroci.«

65 Juro Adlešič, *Tri leta dela za Ljubljano* (Ljubljana: Tiskovni urad mestnega poglavarstva, 1939), 248.

66 SI ZAL LJU/0488, š. 123, a. e. 88, Javne občinske seje 1931, Zapisnik 3. redne javne seje občinske uprave ljubljanske, 20. 3. 1931.

67 Za primerjavo: Maribor je za socialno skrbstvo namenil 5,11 odstotka, Zagreb 4,43 odstotka in Beograd 2 odstotka. – SI ZAL LJU/0488, š. 125, Javne občinske seje 1937, Zapisnik 2. redne javne – proračunske – seje mestnega sveta ljubljanskega, 13. 3. 1937.

68 »Zasebna dobrodelnost,« v: *Spominski zbornik Slovenije*, 540.

Viri in literatura

Arhivski viri

- SI ZAL LJU – Zgodovinski arhiv Ljubljana:
 - SI ZAL LJU/0488, Mesto Ljubljana. Rokopisne knjige III, VIII.
 - SI ZAL LJU/0489, Mesto Ljubljana. Splošna mestna registratura.
 - SI ZAL LJU/0503, Socialno politični urad.

Časopisni viri

- *Slovenec*, 1919, 1920, 1938, 1944.
- *Slovenski narod*, 1920.

Literatura in tiskani viri

- Adlešič, Juro. *Tri leta dela za Ljubljano*. Ljubljana: Tiskovni urad mestnega poglavarstva, 1939.
- Anžič, Sonja. »Zgodovina socialne politike v osrednjem slovenskem prostoru do druge svetovne vojne.« V: *Zgodovina socialne politike, socialnega dela in izobraževanja za socialno delo v Sloveniji. Zbornik povzetkov*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo, 2005.
- Anžič, Sonja. *Skrb za uboge v deželi Kranjski. Socialna politika na Kranjskem od srede 18. stoletja do leta 1918*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv Ljubljana, 2002.
- Anžič, Sonja. *Socialna politika na Kranjskem od srede 18. stoletja do 1918: magistrsko delo*. Spodnja Besnica, 2000.
- Bračič, Ajda in Bogo Zupančič. »Iščem stanovanje... 1918-1941.« V: *Iščem stanovanje... Sto let organizirane stanovanjske gradnje*, 21–31. Ljubljana: Muzej za arhitekturo in oblikovanje, 2022.
- Brecelj, Anton. »Zgodbe našega zdravstva in javnega skrbstva.« V: *Slovinci v desetletju 1918–1928. Zbornik razprav iz kulturne, gospodarske in politične zgodovine*. Ur. Josip Mal, 437–61. Ljubljana: Leonova družba, 1928.
- *Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. januarja 1921*. Sarajevo: Državna štamparija, 1932.
- Dobaja, Dunja. *Za blagor mater in otrok. Zaščita materi in otrok v letih 1919-1941*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2018.
- Hočevār-Meglič, L. »Mestno zavetišče za onemogle na Japljevi cesti v Ljubljani.« *Kronika slovenskih mest* 2, št. 3 (1935): 240, 241.
- Keber, Katarina. »O španski bolezni.« *Acta Histriae* 28, št. 1 (2020): 41–58.
- Kresal, France. »Socialna politika in stanovanjska zaščita po prvi svetovni vojni.« V: *Zgodovina socialnega dela v Sloveniji. Med družbenimi gibanji in političnimi sistemi*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo, 2006.
- Kržišnik, Anton. *Socialna politika. Zgodovina socialne politike in socialnih služb v predsocialističnih družbenih formacijah*. Ljubljana: Šola za socialne delavce v Ljubljani, 1967.
- Lazarevič, Žarko. »Velika gospodarska kriza.« V: *Slovenska novejša zgodovina. Od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije (1848–1992)*. Ur. Jasna Fischer et al., 473–84. Ljubljana: Mladinska knjiga in Inštitut za novejšo zgodovino, 2005.
- Loschitzky, Karel. »Bolniška strežnica.« *Slovenec*, 23. 2. 1919, 7.
- Mali, Jana. *Od hiralnic do domov za stare ljudi*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo, 2008.
- Natlačen, Marko. »Oblastne samouprave v Sloveniji.« V: *Slovinci v desetletju 1918–1928. Zbornik razprav iz kulturne, gospodarske in politične zgodovine*. Ur. Josip Mal, 339–57. Ljubljana: Leonova družba, 1928.

- Pantar, Primož. *Zgodovina boja z revščino na Slovenskem: diplomsko delo*. Ljubljana, 1996.
- *Pet let dela za Ljubljano*. Ljubljana: Tiskovni referat mestne občine, 1940.
- Petrič, Karel. »Higiena mesta Ljubljane.« *Kronika mestne občine Ljubljanske* I, št. 2 (1934): 128–32.
- Pipp, Lojze. »Razvoj števila prebivalstva Ljubljane in bivše vojvodine Kranjske.« *Kronika slovenskih mest* 2, št. 1 (1935): 66–72.
- Primožič, Marija. *Varstvo otrok in mladine od 1916–1945 leta v Ljubljani: diplomatska naloga*. Ljubljana, 1992.
- Ravnik, Mojca. *Galjevica*. Ljubljana: Partizanska knjiga, 1981.
- *Reichs-Gesetz-Blatt für Kaiserthum Oesterreich*, št. 105, 1863.
- *Socialno zdravstvo avtonomnega mesta Ljubljane v letu 1930*. Ljubljana: Mestno načelstvo, 1931.
- *Spezialortsrepertorium der Österreichischen Länder. Bearbeitet auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dezember 1910*. VI. Krain: *Spezialortsrepertorium von Krain*. Wien: Verlag der Deutschösterreichischen Staatsdruckerei, 1919.
- Studen, Andrej. »‘Delavec njegov še stanovanja nima, lastnega že tako ni misliti.’ Reševanje stanovanjskega vprašanja delavstva v Ljubljani in Mariboru od druge polovice 19. st. do začetka druge svetovne vojne.« V: *Zgodovina socialnega dela v Sloveniji. Med družbenimi gibanji in političnimi sistemi*, 143–51. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo, 2006.
- Studen, Andrej. »Modernizacija načina življenja.« V: *Slovenska novejša zgodovina. Od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije (1848–1992)*. Ur. Jasna Fischer et al., 495–509. Ljubljana: Mladinska knjiga in Inštitut za novejšo zgodovino, 2005.
- Šorn, Mojca. »Socialno skrbstvo v Ljubljani med prvo svetovno vojno in v desetletju po njej.« *Kronika* 71, št. 1 (2023): 161–72.
- Šorn, Mojca. *Življenje Ljubljančanov med drugo svetovno vojno*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2007.
- *Uradni list deželne vlade za Slovenijo*, št. 47, 4. 5. 1921.
- *Uradni list pokrajinske uprave za Slovenijo*, št. 14, 14. 2. 1922.
- *Uradni list pokrajinske uprave za Slovenijo*, št. 77, 21. 7. 1922.
- Uratnik, Filip. »Naše delavstvo in naša delavska zakonodaja.« V: *Spominski zbornik Slovenije*. Ljubljana: Jubilej, 1939.
- Uratnik, Filip. »Socialno skrbstvo in socialna zakonodaja.« V: *Slovenci v desetletju 1918–1928. Zbornik razprav iz kulturne, gospodarske in politične zgodovine*. Ur. Josip Mal, 461–83. Ljubljana: Leonova družba, 1928.
- Vogelник, Adolf. »Donesek k stanovanjskemu vprašanju Ljubljane.« *Tehnika in gospodarstvo* 5 (1939): 23–33.
- Vogelник, Adolf. »Stanovanjske razmere v delavskih kolonijah na področju mesta Ljubljane.« *Kronika slovenskih mest* 5, št. 1 (1938): 43–48.

Mojca Šorn

**DEVELOPING THE SOCIAL WELFARE SYSTEM
IN LJUBLJANA AFTER WORLD WAR I, WITH AN EMPHASIS
ON THE WORK OF THE SOCIAL POLICY SECTION
AND SOCIAL POLICY OFFICE**

SUMMARY

Based on the materials from the Historical Archives Ljubljana, the following contribution analyses the social welfare system in the Slovenian capital of Ljubljana in the interwar period. It outlines its establishment and the broad range of plans and activities of the city's administrative structures, especially the social policy section and social policy office while focusing on the periods of stagnation and their consequences. It is evident that the city's administrative structures were unable to prevent the latter due to the mentality and attitude towards the socially disadvantaged after the disruption of the constant work and progress that the Ljubljana city offices had achieved in social welfare between 1918 and 1941, especially after 1923, when a network of regular activities had been established. Even during the relatively stable period of Adlešič's mayoralty (the second half of the 1930s), the forms of social assistance remained similar to those that had been in place already during the time of his predecessors, and the categories of the assistance recipients remained unchanged as well. The financial resources required to implement social policy also remained (partly) tied to the regular budget throughout this period. Despite the public services' social policy activities after World War I, (private) charity remained an integral part of the social welfare network as a welcome and complementary partner.